

KUR'AN VE SÜNNETTE SAHABENİN FAZİLETİ VE TARİHSEL DEĞERİ

Mesut AVCI*

Öz

Sahabenin Fazileti, Sahabenin İnkâr Süreci ve Günümüz Açısından Sonuçları

Sahabenin tarifi ve tanımı yapıldıktan sonra, Allah'ın ve Rasulü'nün Sahabe'ye verdiği değerleri anlamak, Peygamber'i daha iyi anlamayı beraberinde getirecektir. Hz. Peygamber'in arkadaşları ve yakın dostları olan Ashab-ı Kiram, O yüce Peygamber (s.a.s)'in şahsiyet ve dostluğundan çok istifade etmiş, kendilerine örnek alarak O'nun istediği gibi Müslüman olmaya gayret göstermişlerdir. İslam'ın güçlenip yayılması için canlarıyla başlarıyla mücadele etmiş, bu yolda, ölüm de dahil olmak üzere hiçbir şeyden çekinmemişlerdir. Allah ve Rasulü'ne olan sevgiyi ve bağlılıkları dünyadaki herşeyden önce gelmiştir.

Hadis ve Sahabe konusu ile ilk ilgilenen müsteşrik Aloys Sprenger'dir (1813-1893). Aslen Avusturyalı bir tıp doktoru olup sonradan İngiliz vatandaşlığına geçmiş ve 1842 yılında Hindistan'a gönderilmiştir. O dönemde burada ve daha sonra gittiği bir kısım yerlerde hadis ve sahabe alanındaki çalışmalarının Müsteşrikler ve onlar kanalıyla Müslüman bilginleri ne kadar etkilediğini rahatlıkla görebilmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Aloys Sprenger, Sahabe, Tarihsel Değer

THE VALUE OF THE COMPANIONS IN ISLAMIC HISTORY AND LATER PERIODS

Abstract

The virtue of the companions, the process of denying them and its results in terms of today.

They have struggled with their lives to strengthen and spread Islam. In this way, they did not hesitate to do anything, including death, and loved Allah and his messenger more than their children.

Aloys Sprenger (1813-1893) was the first orientalist who dealt with hadith and companions. He was originally an Austrian medical doctor and later became a British citizen and was sent to India in 1842. At that time, here and in some places where he went, we can easily see how his work in the field of hadith and companions influenced the Muslim scholars. The introduction of Muattal is one of our assignments against these people, who are the pioneers of Islam, knowing the reasons for their arrival and lessons they have left behind.

Key Words: Alyos Sprenger, The Value, Later Periods.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman İslami İlimler Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.

Giriş

Kime Sahâbe Denir?

Sahâbi, Hz. Peygamber’i (s.a.v) peygamberliği sırasında görmüş, iman etmiş ve ölünceye kadar bu iman üzerine devam eden kişilere denir. Bu tanımları daha çok hadisçiler yapmıştır. Sadece mümeyyiz olmayan çocuklar sahabe olarak kabul edilmemişlerdir.¹ Fıkıh usûlcüleri de bunlara bir şart daha eklemişlerdir. Bu şart Rasûlullah (s.a.v) ile uzunca bir süre beraber olup ona tâbi olmaktır.²

Sahâbîlerin Sayısı

Bu konuda İslam alimleri arasında tam bir mutabakat yoktur. Gösterilen rakamlar arasında azımsanamayacak farklılıklar mevcut. Fakat genel manada kabul edilen yaklaşık rakam, Ebu Zur’a er-Râzî (ö. 264/878), Hz. Peygamber’in (s.a.v) vefatında, sahâbelerin sayısını 114.000 olarak vermektedir.³

Sahabenin Kur’an ve Sünnette Fazileti

İslam’ın en güzel ve doğru bir şekilde öğrenilebilmesi için Hz. Peygamber’in (s.a.v), dolayısıyla Ashab-ı Kiram’ın hayatını bilmek gerekir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) ve O’nunla iç içe yaşamış olan Sahabenin hayatında Müslümanlar için çok güzel örnekler vardır. Hz. Peygamber’in arkadaşları ve yakın dostları olan Ashab-ı Kiram, O yüce Peygamber (s.a.s)’in şahsiyet ve dostluğundan çok istifade etmiş, kendilerine örnek alarak O’nun istediği gibi Müslüman olmaya gayret göstermişlerdir. İslam’ın güçlenip yayılması için canlarıyla başlarıyla mücadele etmiş, bu yolda, ölüm de dahil olmak üzere hiçbir şeyden çekinmemişler, Allah ve Rasûl’ünü, çocuklarından daha çok sevmişlerdir. Allah yolunda hiç çekinmeden yurtlarından hicret etmiş ve kanlarını akıtarak canlarını vermektense hiç çekinmemişlerdir. Bütün bu yaşadıklarını Peygamber’in (s.a.v) yanında yaşamışlardır. Böylece Ashab-ı Kiram’ın, Hz. Peygamberle beraber olmaktan kazandıkları üstünlükleri ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu ve benzeri özelliklerinden dolayı sahabe, Kur’an-ı Kerim’in farklı yerlerinde bizzat Allah’u Teala tarafından, hadisi şeriflerde de Peygamberimiz (s.a.v) tarafından methedilmektedir.

“Böylece sizi (Ashab-ı Kiram) vasat bir ümmet yapmışızdır; insanlara karşı hakikatin şahitleri olursunuz, bu Peygamber de sizin üzerinize tam bir şahit olsun diye.” (Bakara 2/143).

“Siz (sahabe) insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız...” (Al-i İmran 3/110).

“İslam’da birinci dereceyi kazanan muhacirler ve ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar yok mu? Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da Allah’dan razı olmuşlardır. Allah

¹ Es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebu Bekir. *Tedribu’r-ravi fi şerhi Takribi’n-Nevevi*. Thk. Abdulvehhab Abdullatif, (Medine: Daru Tayyibe, 1972), 2: 209-210; Okiç, Tayyib. *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, (İstanbul: Atlas Akademi, 2017), 24.

² Es-Suyûtî, *Tedribu’r-râvi*, 2:210.

³ Es-Suyûtî, *Tedribu’r-râvi*, 2:220; Okiç, Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, 47; Koçyiğit, Talat. *Hadis Tarihi*, (Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997), 75.

bunlar için, kendileri içinde ebedi kalıcılar olmak üzere, altlarından ırmaklar akan cennet hazırladı. İşte bu, en büyük bahtiyarlıktır.” (Tevbe 9/100)

“O ağacın altında mü'minler sana bey'at ederlerken, andolsun ki Allah onlardan razı olmuştur da kalplerindeki bilerek üzerlerine manevi bir kuvvet indirmiş ve onları yakın bir fetih ile mükafatlandırmıştır” (el-Fetih 48/28).

“Muhammed Allah'ın Rasulü'dür. O'nunla beraber olanlar (ashab) da kafirlere karşı çetin ve metin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rüku edici, secde edici olarak görürsün. Onlar Allah'dan daima fazlu kerem ve rıza isterler. Secde izinden meydana gelen nişanları yüzlerindedir...” (el-Fetih 48/29).

Ehl-i Sünnet nazarında ashabın büyük bir değeri vardır. Bu ve benzeri birçok Kur'an ayetinde açıkça veya ima yoluyla ashabın faziletinden bahsedilmiştir. Peygamber (s.a.s)'in birçok hadisinde toplu veya tek olarak ashabın faziletine yer verilmiştir ki, hemen hemen bütün ilk ve muteber hadis kaynaklarında bu hadisler, “Fedailü's-Sahabe = Sahabenin Faziletleri” veya benzeri başlıklar altında toplanmıştır. Bu hadislerden birkaç örnek;

“Nesillerin en hayırlısı, benim neslimdir”⁴ Bir başka hadiste;

“Ashabım hakkında Allah'tan korkun, ashabım hakkında Allah'tan korkun! Benden sonra onları kendinize hedef haline getirip düşmanlık etmeyin! Kim onları severse bana olan sevgisinden dolayı sever. Kim de onlara kin beslerse bana olan kini dolayısıyla böyle yapar. Kim onlara eziyet ederse bana eziyet etmiş olur. Kim bana eziyet ederse Allah'a eziyet etmiş demektir. Her kim de Allah'a eziyet ederse çok geçmeden Allah onun belasını verir.”⁵

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) Allah'tan alarak tebliğ ve yaşayışında tatbik ettiği veya bizzat kendisinin koyduğu dini esasların, daha sonraki Müslüman nesillere ancak ashaba dayanan sıhhatli nakillerle ulaşabildiği düşünülecek olursa, İslam açısından ne kadar önemli olduklarını rahatlıkla görebilmekteyiz. İslam dinin sıhhatli bir şekilde sonrakilere aktarılmasında temel unsur Ashab olduğu içindir ki Ehl-i Sünnet alimlerine göre Kur'an ve sünnet'in de övgüsüne nail olan Ashab-ı Kiram, tamamıyla adalet ve itimad sahibidirler.

İslam'dan önceki ümmetler, peygamberlerinin hayatı, sözleri ve davranışları ile ilgili bilgileri daha sonraki nesillere sıhhatli bir şekilde ulaştırılamamışlardır. Diğer hususlarda olduğu gibi, Müslümanlar bu hususta da hassas davranmışlardır. Bu üstünlük Ashab sayesinde olmuştur. O da Peygamberin hayatı ile ilgili – en ince ayrıntısına kadar – bilgileri, O'nun sözlerini, davranışlarını, takrirlerini, ahlaki ve cismani özelliklerini... sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde aktarmadılar. Bugün farklı dinlerle ilgili birçok bilgi mesnedsiz bilgiler olarak dururken, Müslümanlar Peygamberimizin binlerce hatta on binlerce hadis ve sünnetine senedli bir şekilde ve ta o zamana kadar uzanan yazılı belgeler halinde sahip durumdadırlar. Müslümanlar bunu sahabeye borçludurlar. Onlar, peygamberimizden duydukları, yazdıkları hadisleri hiçbir değişikliğe uğratmadan, kendilerinden sonrakilere ulaştırmışlardır. Bu şekilde günümüze kadar bu bilgiler ulaşmıştır.

⁴ Buhari, Fedailü Ashabi'n-Nebi 1; Müslim, Fedailü's-Sahabe 210-215.

⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 5: 57.

Ashab-ı Kiram'ın önemini inkar İslam'ın bize kadar gelmesini sağlayan halkaların en öndekinin ve en önemlisini koparmak anlamına gelir. Kur'an bizlere onlar vesilesi ile ulaştı. Peygamberin açıklamaları onlar vasıtasıyla bize kadar geldi.

İbn Mes'ud'un – hükmen merfu' sayılabilecek- şu haberi de sahabenin önemini kavramımız için önemlidir;

“Allah kullarının kalplerine nazar buyurdu. Muhammed'in kalbini kulların kalpleri içinde en hayırlısı buldu. Onu (s.a.s) seçti. Risaletiyle (görevlendirerek) onu gönderdi. Sonra yine kullarının kalplerine baktı, kulların kalpleri içinde en hayırlılarının onun ashabının kalpleri buldu ve onları peygamberine dini için mücadele eden yardımcıları kıldı. Müslümanların güzel buldukları şeyler, Allah (c.c.) nezninde de güzeldir. Müslümanların çirkin gördükleri şeyler Allah yanında da çirkindir.”⁶

Bu rivayet bize Sahabe uygulamalarının da dinen kaynak olabileceğinin güzel delillerinden biridir.

Sonuç olarak, Sahabe nesli günümüz Müslümanın iyi tanınması gereken önemli bir nesildir.⁷ Dinin ilk hizmetkarları ve dinimizin bize kadar ulaşmasını sağlayan bu Peygamber dostları, arkadaşları, bize kadar gelen İslam bilgisinin en önemli halkalarıdır ve bu halkayı kırıp atmak bize kadar akan ilmin kaynağını kesmek demektir. Peygamberi anlamak istiyorsak sahabeyi tanımalıyız!

Sahâbelerin Değişik Ülkelere veya Şehirlere Gitmelerinin Nedenleri

1. Fetih hareketleri

Sahâbenin değişik beldelelere gitmesindeki en büyük nedenini İslam'ın onlara telkin ettiği fetih ruhu yani Allah'ın adının yüceltilmesi olduğu söylenebilir.⁸ Bu hususu şu olay çok güzel anlatmaktadır: Müslümanlar, Sâsânîler ile savaştıkları bir sırada İranlı komutan Rüstem, Müslümanların gönderdiği bir elçi olan Rib'î b. Âmir'e (r.a) şu soruyu sorar: “Seni buraya getiren nedir?” Rib'î şöyle cevaplar: “Allah bizi, dileyeni kula kulluktan kurtarıp Allah'a kulluğa yükseltmek için gönderdi...”⁹

Sahâbeler içerisinde fethedilen yerlerde kalan birçok sahâbe olmuştur. Örneğin, Mısır'a yerleşen Sahâbîlere baktığımızda hemen hepsinin Mısır'ın fethinden sonra buraya yerleşip geri dönmedikleri görülmektedir.

İslam ordularının takib ettikleri güzergahlara baktığımızda, Medine'den yola çıkan İslam ordusu önce Irak, sonra Şam bölgelerini fethetmişlerdir. Buralarda ordu şehirleri kuran Müslümanlar Şam üzerinden önce Mısır'ı, daha sonra sırasıyla Berkâ, İfrîkiyye ve bugünkü Libya, Tunus, Cezayir ve Fas'ı içerisine alan Mağrib'i fethetmişlerdir. Şam'da Akkâ üzerinden deniz yoluyla Müslüman donanması sırayla Kıbrıs ve Rodos'u almış, Girit'i kuşatmıştır. Irak üzerinden gelen İslam orduları ise Habur, Nusaybin ve Urfa gibi değişik

⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* 1:379; Heysemi, *Mecmeu'z-zevaid* 1:177.

⁷ Sahabenin Peygamber Efendimiz (sav) rehberliğinde nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ve sınıf farklarının kalkarak ehliyet ve liyakat ilkelerinin hakim olduğunu gösteren bazı örnekler ve günümüz Müslümanlarına örnekliği için bkz. Çalgan, Mehmet Ali, *Sahîh-i Buhârî'nin Kitâbu'l-Ahkâmı'nın Yönetişim Bağlamında Güncel Bir Okuması*, The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS], 2017, sayı: 64, s. 183-5.

⁸ Fayda, Mustafa. *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, (İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016), 296-300.

⁹ İbn Kesir, İsmail b. Ömer. *El-Bidâye ve'n-nihâye*, (Lübnan: Beytu'l-Efkari'd-Devliyye, 2004), 7:46.

noktalardan Anadolu'ya girmişlerdir. İçerisinde 2000 kadar sahâbînin de yer aldığı rivayet edilen bu ordu Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu fethetmiştir. Basra ve Kûfe şehirlerinden devam eden İslam orduları Anadolu'dan sonra sırasıyla Azerbeycan-Ermenistan, İran, Horasan, Sind ve Kuzey-Batı Hindistan bölgelerini fethetmişler, doğuda Çin'e dayanmışlardır.¹⁰

Araştırmalar sırasında -o günkü şartlar gözönüne getirildiğinde- fetihler için yola çıkan orduların binlerce kilometre yol aldıklarını görmekteyiz. Bunlardan bazılarını saymak gerekirse:

Abdullah b. Abbas: Kûfe, Basra, Mısır, İfrîkiyye, İstanbul ve Cürcân. **Abdullah b. Ömer:** Şam, Basra, Berka, Mısır, İfrîkiyye, İstanbul ve Cürcân. **Abdullah b. Zübeyr:** Basra, Berka, İfrîkiyye, İsfahan, Cürcân ve İstanbul. **Abdullah b. Kays (Ebu Mûsâ) el-Eş'arî:** Basra, Cundişâpûr, Dînever, Cezîre, Ehvâz, Erracân, Remle (Filistin), Sûs, Harrân, İsfahân, İstahr, Kâşân, Kûfe, Kum, Nusaybîn, Şîrâz, Zebîd (Yemen). **Ammâr b. Yâsir:** Kûfe, Basra, Hûzistan, Mısır, Tüster. Ebu Hureyre: Cürcân, Dimaşk, Bahreyn, Kûfe, **Amr b. El-Âs:** Askalân, Atrâbüs (İfrîkiyye), Berka, Ecnâdîn, Arîş, Fustât, İskenderiyye, Nûbe (Sudan), Antakya, Filistin, es-Seb', Haleb, Kaysâriye, Kûfe, Menbic, Mısır, Şerhûs, Trâbüs, ummân. **Muğîre b. Şu'be:** Bahreyn, Azerbeycan, Ermenistan, Hemezân, Kûfe, Meysân, Nehâvend, Mısır. **Büsr b. Ebu Ertât:** Kûfe, Mısır, İfrîkiyye, İstanbul. **Hasan ve Hüseyin b. Ali b. Ebi Tâlib:** Kûfe, Basra, Cürcân, Medâin, İsfahân, Taberistân. Habib b. Mesleme: Samsat, Bingöl, Cezire, Antakya, Azerbeycan, Ermenistan, Erzurum, Kemah, Malatya, Şam, Tiflis, Basra. **İyâd b. Ğanm el-Fihri:** Âmid, Batman, Birecik (Urfa), Bitlis, Cizre, Dârâ, Musul, Antakya, Rakka, Ruhâ (urfa), Erzen, Harrân, Hasankeyf (Batman), Hıms, Silvan, Nusaybin, Samsat, Tillo ve Barsa¹¹

2. Eğitim Faaliyetleri

Sahabe fetih için gittikleri bölgelerde sadece bir asker olarak bulunmamışlar, aynı zamanda eğitim faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Gittikleri yerlere dini o yerin halkına en rahat ve kolay öğretebilecekleri mescidler inşa ediyorlardı. Örneğin Saîd b. Âmir b. Huzyem Urfa'ya bir mescid yaptırmıştır.¹²Yine İstanbul'a doğru yapılan seferler sırasında Muâviye b. Ebu Süfyân'ın Rodos'a bir mescid inşa ettiği kaynaklarımızda geçmektedir.¹³Aslında sahabenin başka beldelere İslam'ı öğretmek için gittiklerini Peygamber'in (s.a.v) döneminden de biliyoruz. Örneğin; Rasulullah'ın (s.a.v) döneminde Bi'ri Maûne ve Rec'i vakalarının yeni Müslüman olan kabilelerin Peygamber'den (s.a.v) dini öğrenmek amaçlı istedikleri (Günümüz tabiriyle) eğitimcilerin bu amaç için gönderildikleri yerlere giderken şehid olmaları hadislerini biliyoruz. Yine Allah Rasulü'nün (s.a.v), Hz. Ali'yi ve Hz. Muâz b. Cebel'i İslam'ı öğretmek ve bu halktan zekatlarını toplamak için gönderildiğini görmekteyiz.¹⁴

¹⁰ Akgün, Hüseyin. *Sahabe Corafyası*, (İstanbul: Gece Kitaplığı, 2015), 19-96; Bkz. Alpkıray, Abdulcelil. *Sahabenin Yerleşim ve Vefat Yerleri* (Yüksek Lisan Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2005).

¹¹ Akgün, *Sahabe Corafyası*, 19-96.

¹² Belâzûri, Ahmed b. Yahya. *Futûhu'l-Buldân*. Trc. Mustafa Fayda. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2013), 200-210.

¹³ İbn A'sem, Ebu Muhammed el-Kûfi. *Kitâbu'l-Futûh*. (Beirut: Dâru'l-Evda', 1991), 1:353.

¹⁴ Köksal, Asım. *İslam Tarihi* (İstanbul: Şamil Yayınları, 1987), 17:36.

3. Rihle Yolculukları

Sahabe bilmedikleri veya unuttukları bir hadisi öğrenmek için bazen meşakkatli yolculuklar yapmak durumunda kalmışlardır. Örneğin: Medine’de bulunan Ebu Eyyûb el-Ensâri’nin bir hadis için Mısır’da bulunan Ukbe b. Âmir’e sormak için gittiğini görmekteyiz.¹⁵

4. Elçilik

Rasulullah (s.a.v) döneminde bir kısım sahabeleri elçi olarak bazı bölgelere göndermiştir. Bunlardan sadece iki örnek konumuz açısından yeterli olacaktır: Rasulullah, el-Hâris b. Umeyr el-Ezdî’yi Busrâ valisine, Muhammed b. Büdeyl’i ise Yemenlilere elçi olarak göndermiştir.¹⁶ Yine Hz. Ömer devrinde, Hz. Ömer’in Kâ’b b. Adiy et- Tenûhî’yi İskenderiye’ye Mukavkıs’a elçisi olarak göndermişti.

5. Kadılık

İslam’ın ilk dönemlerinde bu göreve ayrı bir görevli tayin etmek gerekmiyordu. Çünkü valiler aynı zamanda davalara da bakıyorlardı. Fakat daha sonra ihtiyaca binaen bazı bölgelere sırf kadılık için gönderilen kişilerin olduğunu görmekteyiz. Örneğin: en-Nu’mân b. Beşîr el-Ensâri, Dimaşk kadılığı, Şureyh b. El-Hâris, 58 yıl Kûfe kadılığı ve Amr b. Yesribî ed-Damri, Basra kadılığı yapmıştır.¹⁷

6. Zamanlarında Meydana Gelen Fitnelerden Kaçmak

Bazı sahâbeler, Hz. Osman’ın katlinden sonra fitne zamanı olarak gördükleri yerleri terk etmişlerdir. Örneğin; Selman b. Sümâme el-Cu’fî ve bir grup fitne zamanında savaşlara katılmaktan uzak durarak Rakka’ya yerleşmişlerdir.¹⁸

7. Resmî Görevliler

Sahâbe döneminde bir kısım sahâbilerin çeşitli memurluk diyebileceğimiz görevleri gereği farklı beldelere gitmişlerdir. Örneğin; Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında Amr b. El-Âs, Ummân’da Müslümanların zekatlarını toplamak ve Mecûsilerden cizye almak için görevlendirilmiştir.¹⁹

Sahâbeler gittikleri yerleri ilim merkezleri haline getirmişlerdir. Gittikleri yerlere Peygamber’den (s.a.v) öğrendikleri İslam’i bilgiler ve hadisleri götürmüşlerdir. Bu yüzden buralara yerleşen sahâbelerin bazı bölgelerin isimlerinin hadiste veya fıkhıta birer ekolü temsil ettiklerini görmekteyiz.

Ashâbın Hataları Karşısında Tavrımız

Konu ile ilgili aşağıdaki hadise aslında Ashâb’ın hatalarında takınılması gereken tavırları adeta özetlemiştir:

Huzurunda üç halifeyi yeren Iraklıları azarlayan Muhammed Bâkır, onlara önce Haşr suresi 8. Ayeti okuyarak şöyle sormuştu: “**Siz yurtlarından ve mallarından uzaklaştırılmış olan muhacirlerden misiniz?**” “Hayır” diye cevap verilince, bu defa aynı surenin 9. Ayetini okuyarak şunu sordu: “**Peki daha önceden Medine’yi yurt edinmiş ve gönüllerine iman**

¹⁵ Kandehlevi, Yusuf. *Hayâtu’s-Sahâbe* (İstanbul: Akçağ Yayınları, 1997), 3:657.

¹⁶ El-Askalânî, İbn Hacer. *El-İşâbe fi Temyîzi’s-Şahâbe*. Trc. Naim Doğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009), 3:222.

¹⁷ El-Askalânî, *El-İşâbe fi Temyîzi’s-Şahâbe*, 4:697.

¹⁸ İbnu’l-Esir. *El-Kâmil fi’t-Tarih Tercümesi*. Trc. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Bahar Yayınları, 1991), 2:415; El-Askalânî, *El-İşâbe fi Temyîzi’s-Şahâbe*, 3:138.

¹⁹ Köksal, *İslam Tarihi*, 15:528.

yerleştirmiş olanlardan (ensardan) mısınız?”. Yine “Hayır” dediler. Bunun üzerine İmam, 10. Ayetle yıkıcı darbeyi indirdi: “**O halde bunların arkasından gelip de ‘Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla’** diyenlerden de mi olamıyorsunuz? Kalkın yanımdan, Allah işlerinizi yoluna koymasın; Müslüman olduğunuzu söylüyorsunuz ama İslam’a ehil insanlar değilsiniz!”²⁰

Sahabe ile ilgili eleştirilerin hatta yargısız infazların köklerinin nereye dayandığına baktığımızda; bunun batı kökenli müsteşriklerden kaynaklandığını rahatlıkla görebilmekteyiz. İlk etapta Kur'an üzerine çalışmalarını yoğunlaştıran müsteşrikler, Kur'an etrafında şüpheler uyandırmak gayesiyle yoğun bir gayret içerisine girmişlerdir. Kur'an üzerinden istediklerini başaramayan bu müsteşrikler ikinci adımda sünnete yönelmişler ve bu konu üzerine yoğun mesai harcamışlardır. Tabii doğal olarak bu konu kendilerini Hadis ilmine, dolayısıyla sahabe konusuna yönlendirmiştir.

Hadis ve Sahabe konusu ile ilk ilgilenen müsteşrik Aloys Sprenger'dir (1813-1893). Aslen Avusturyalı bir tıp doktoru olup sonradan İngiliz vatandaşlığına geçmiş ve 1842 yılında Hindistan'a gönderilmiştir. Sprenger, burada bir müddet bir takım ilmi faaliyetlerde bulunduktan sonra Delhi'de kurulan Anglo-Oriental College'in başına getirilmiştir.²¹ O bu dönemde kaleme aldığı *Das Leben und die Lehre des Mohammed* (Muhammed'in Hayatı ve Öğretileri) adlı kitabının çeşitli yerlerinde hadis/sünnet ile birlikte sahabe konusuna da değinmiştir. Sahabe hakkında verdiği bilgilerde gerçek dışı bilgiler vererek bu alanda ilk şüphe kapılarının açılmasını sağlamıştır. Hatta bu hususta Hadisleri kökten reddeden, sahabeye asla güvenmeyen *Kur'aniyyun* (Ehl-i Kur'an) denilen bir hareketin başlamasına da bir anlamda öncülük etmiştir. Bu hareketin ilk temsilcisi sayılan Seyyid Ahmed Han (1817-1898), Sprenger'e finans sağlayan ve Hindistan'a hakim olan İngiliz Doğu Hind Şirketi bünyesinde çalışıyor olması da oldukça manidardır.²²

A.Sprenger ile başlayıp R. Dozy (1820-1883), W. Muir (1819-1905), I. Goldziher (1850-1921), L. Caetani (1869-1937), F. Buhl (1850-1932) ve P. H. Lammens (1862-1937) gibi müsteşrikler tarafından sürdürülen sünnete ve sahabeye saldırı hareketinin en çok gündemde kaldığı ve en hararetli tartışmaların yapıldığı yer Mısır olmuştur. Müsteşrikler fikirlerini İslam coğrafyasında kendi isimleri üzerinden yaymaktan çok, öğrencileri konumundaki Müslüman araştırmacılar üzerinden bunu yapmışlardır. Bunun Mısır'da ilk temsilciliğini yapan kişi, daha önce Müslüman sonra Hristiyan daha sonra tekrar Müslüman olan Mirza Bâkır isimli bir kişidir. Mirza Bâkır “Sünnetsiz İslam” anlayışıyla başladığı bu çalışmalarında sahabeyi de bu çalışmalarına alarak onları da yok saymıştır. Onun fikirlerini yayan ve tartışmaya açan bir tıp doktoru olan Muhammed Tevfik Sıdkî'dir (1881-1920). Konu ile ilgili bir makale²³ kalem alarak, konunun ve makalesinin uzun süre gündemde kalmasını ve bu konu üzerine tartışmaların yoğunlaşmasını sağlamıştır. Daha sonraki yıllarda

²⁰ E Ebu Zehra, Muhammed. *Ebu Hanîfe: Hayâtuhû ve Asruhû, Ârâuhû ve Fıkhuhû*. Trc. Osman Keskioglu (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005), 79.

²¹ El-Akîkî, Necib. *el-Müsteşrikun* (Kahire: Daru'l-Mearife, 1980), 2:277.

²² İlahi Bahş, Hâdim Hüseyin. *El-Kur'aniyyûn ve Şübühâtühüm havle's-sünne* (Taif: 2000), 100-106.

²³ “el-İslam hüve'l-Kur'an Vahdeh” (İslam Kur'an'dan İbaretir). Makale, Kahire'de el-Menâr derisinde 1906 yılında yayınlanmıştır.

Ahmed Emin (ö. 1954), Mahmud Ebu Reyeye (ö. 1970) ve Tâhâ Hüseyin (ö. 1973) adlı şahısların konuyla ilgili yazmış oldukları eserleri gündem olmuştur.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde L. Caetani'nin sahabeye dair pek çok iftira ve asılsız iddia içeren kitabı *Annali dell'İslam* adlı eserinin Türkçeye tercüme edilmesinden sonra konu ile ilgili ilgisiz bir takım kişilerin Sünnet ve Sahabe ile ilgili birçok yalan yanlış yazılar yazmışlardır. Bundan sonra bu konularla ilgili gerek Şii ve gerekse diğer kesimlerden şahısların Sünnete ve Sahabeye hakareti marifet bilerek birçok eser yazmışlardır. Günümüzde bu pervasız uydurmalar kendini ilim adamı gören bazı kişilerin dillerinden düşmediklerine şahitlik etmekteyiz. Oturdıkları yerden Hadislerin ve dolayısıyla zaten bunları rivayet eden sahabilerin hepsinin uydurma ve yalancılar olduklarını dillerine doladıklarını görmek, Sprenger ile başlayan İslam'ın tahrifi oyunun kısmen de olsa başarıya gittiğini göstermektedir. Bu başarı onların haklılığı anlamında değil; Müslümanların kendi değerlerine yeterince sahip çıkamamalarındandır.

Bu tartışmaların veya İslam'ın değerlerine saldırı ve tahrif hareketlerinin noktalandığını düşünmemek gerekir. Müsteşriklerin zamanımızda ortaya attığı bir üst basamak olarak kullanılacak olan bir soru daha gündeme geldi: “*Hat Muhammad wirklich gelebt?*” (Muhammed gerçekten yaşadı mı?)²⁴ Aslında bu tartışmaların yönünün hangi tarafa doğru gittiğini tahmin etmek zor değildir. “Hadis/sünnet” ile ilgili yapılmak istenen kısmen başarıya gidiyor. Sıra Kur'an'da yani aslında ta Sprenger gibi Müsteşriklerin başlarken Kur'an ile ilgili çalışmalarda kendilerine argüman oluşturacak büyük hedefte! Kur'an'ın ilahi bir kitap olmadığı iddiası! Bunun için Sahabe diye bir nesli yok sayacak derecede güvensiz ve yalancı iddiaları, arkasından onlardan gelecek rivayetlerin de bu paralelde doğru olmayan haberler olduğu iddiası ve sonunda Kur'an'ın kendisine indirildiği Peygamber'in inkarı. Sonuç açık ve net artık, inkarın yönü Allah'ın kitabı olacaktır. Elçiyi inkar etmek dolayısıyla getirdiği mesajın inkarı manasına gelecektir.²⁵

Ehl-i Sünnet alimleri, fitne olaylarına karışmış olsun veya olmasın icmâ ile sahabenin tamamını adil kabul etmiş, muhaddisler de cerhe tabi tutmamıştır.²⁶ Aslında içlerinden bazı Sahabilerin yaşadıkları bazı hadiselerle binaen tartışma konusu yapılan sahabeler olmasına rağmen, âdil kabul edilmelerini şu nedenlerle anlatmak mümkündür:

- Muhaddisler sahabeler ile ilgili eleştiri noktalarını araştırırken bu konuların ya doğruluğu tesbit edilememiş veya sonradan tövbe edilerek bu hatalardan dönmüş oldukları görülmüştür. Bazen meselelerin farklı yorumlanmış veya yanlış anlaşılması

²⁴ Bu röportajlardan biri 2008 yılında ‘Spiegel’ dergisinde yayınlandı. <http://www.spiegel.de/lebenundlernen/uni/disput-unter-islamwissenschaftlern-hat-mohammed-wirklich-gelebt-a-578513.html>; Aynı konu ile ilgili bir örnek daha İslam alanında Profesör olan bir başka kişinin açıklamaları için. Wdr. “Streitfall: Hat Mohammed gelebt?“. Erişim: 4 Mart 2019. <https://www1.wdr.de/dossiers/religion/islam/islamtheologenausbildung116.html>

²⁵ Maalesef bu konun da artık “Kur'an'ın dilinin sertliği”, “Medine’de inen ayetlerin manası Allah’a ama lafızları Peygambere aittir” gibi sözlerle Kur'an ile ilgili Müsteşriklerin iddialarına hizmet eden İslam adına konuştuğunu zannedip Müsteşriklere hizmet ettiğini farkedemeyen (veya farkedemeyen) insanları görmekteyiz.

²⁶ Ahmet, Naîm, *Tecrid-i Sarih Mukaddimesi*, s. 19.

oldukları da görülmüştür. Bazen bu hatalar te'vilden bazen de ictihad hatalarından kaynaklandığı tesbit edilmiştir. Bunlar da cerhi gerektirecek durumlar değildir.

- Sahabeler günahsız değiller, bazen hata etmişlerdir. Ama bu hatalarının onları kafir yapar yanlıgısına düşürmemelidir. Özellikle Sahabenin Peygamber'in söylemediği bir sözü O'na isnad ettiklerini veya Peygamber adına yalan uydurdukları gibi hususlar Sahabede asla görülmemiştir. Bu da onların adaletini ortaya koymuştur.
- Ayrıca Muhaddisler, adaleti hususunda söz söylenebilecek Sahabilerin sözlerini, daha sağlam olan diğer Sahabilerden sonraya bırakmışlardır. Yapılan araştırmalar adaleti konusunda söz söylenmesi muhtemel sahabilerin rivayetlerinin diğer sahabiler tarafından desteklendiğini tesbit etmişlerdir.²⁷

Sonuç

Sahabenin yaşadığı tarihi yok saymak, onlar vasıtasıyla İslam'ın bize kadar gelmesini sağlayan en önemli yolu kesmek demek olur. Bu da İslam'ın sahihliğine gölge düşürmek isteyen kişilerin, sahabe inkarcıları ile ulaşmak istedikleri netice olacaktır.

İslam'ı hakkıyla bilip yaşamak isteyen kişinin Kur'an'ı çok iyi bilmesi, anlaması gerekir. Kur'an'ı Allah Teala insanlara anlama, yaşama ve yaşatma ile beyan etmesi için Peygamber'e (s.a.v) indirmiştir. Peygamber'in hayatını iyi öğrenmeyen kişinin, Peygamber tarafından beyan edilen Kur'an'ı anlamayacağı açıktır. Bu da hayat kitabımızın anlaşılması hususunda eksiklikler ortaya koyacak, hayatın her alanına yansması gereken Kur'an'ın asıl görevinin insanlar tarafından unutulmasını getireceğini bilmek gerekir. Aynı şekilde Peygamber'i (s.a.v) iyi tanımak isteyen kişinin de, Peygamber'in etrafındaki arkadaşlarını iyi tanıması gerekir. Onların Kur'an'a ve Peygamber'e bağlılıklarını iyice bilmelidir ki, İslam'ın günümüzde de - Sahabenin Peygamber'in vefatından sonra yaşadıkları gibi - Peygamber olmadan da ama O'nun öğretileri doğrultusunda en güzel şekilde yaşanılabilen bir din olduğu ortaya konmuş olsun.

Allah (c.c) ve Peygamber'i (s.a.v) sahabeye değer vermişlerdir. Bu değerlerle ilgili naslar yukarıda geçmişti. Yaşarken Peygamber'den sonra İslam'ın sancaktarlığını hiçbir alanda bırakmamak için o dönemde gidebilecekleri bütün yerlere gitmişlerdir. Arzuları, gittikleri yerde Allah'ın dinini yaşamak olup, Müslüman olmayan toprakların en son sınırına kadar gidebilmektir. Vefatlarında da öldükleri yerde defnedilmelerini vasiyet etmişlerdir. Kendilerinden sonra dünyanın birçok bölgesine yayılacak olan Müslümanlara adeta mezarlarıyla ders vermektir. Peygamberimizden sonra Medine'den çıkmış birçok Sahabi Medine'ye bir daha geri dönmemiş, kalan ömürleri boyunca İslam'ın bugün kaldığımız beldelerde yayılması için gayret etmişlerdir. Dinin bize aktarılmasındaki en önemli halka olan Sahabeyi, tarihin bu aralığında yok saymak; Peygamberden bize kadar nakledilen (ki kısmen Kur'an'da dahildir!) bilgilerin kaynaklarının silinmesi manasına geleceğini düşündüğümüzde, silinmeye, yok sayılmaya çalışılan tarihin bu yıllarını yok saymanın ne kadar büyük vahim neticelere yol açacağı ortaya çıkmış olacaktır.

²⁷ Efendioğlu, Mehmet. *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2017), 35-36.

KAYNAKLAR

- Akgün, Hüseyin. *Sahabe Corafyası*. İstanbul: Gece Kitaplığı, 2015.
- Alpkıray, Abdulcelil. *Sahabenin Yerleşim ve Vefat Yerleri*. Yüksek Lisan Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, 2005.
- Azimli, Mehmet. "Süleym (Benî Süleym)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38: 55-56. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Beyhaki, Ahmed b. El Hüseyin. *Es-Sünen ü'll-Kebir*. Trc. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekariyye Yıldız. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2017.
- Çalgan, Mehmet Ali, *Sahîh-i Buhârî'nin Kitâbu'l-Ahkâmı'nın Yönetişim Bağlamında Güncel Bir Okuması*, The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS], 2017, sayı: 64, s. 175-194
- Dalyan, Murat Gökhan. *Başlangıcından 1570 Yılına Kadar Adıyaman Tarihi*. Ankara: Yeni Reform Matbaacılık, 2007.
- Ebû Amr, Halîfe b. Hayyât. *Tarih-u Halife b. Hayyat*. Trc. Abdulhalik Bakır. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2001.
- Ebû Bekir b. Ebû Şeybe'. *El-Musannef*. Trc. Adem Yerinde. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2012.
- Ebu Zehra, Muhammed. *Ebu Hanîfe: Hayâtuhû ve Asruhû, Ârâuhû ve Fıkhuhû*. Trc. Osman Keskiöglü. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2005.
- Efendioğlu, Mehmet. *Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2017.
- El-Akîkî, Necib. *el-Müsteşrikun*. Kahire: Daru'l-Mearife, 1980.
- El-Askalânî, İbn Hacer. *El-İşâbe fî Temyîzi's-Şahâbe*. Trc. Naim Doğan. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- El-Askalânî, İbn Hacer. *Fethu'l Bari Şerhu Sahihu'l-Buhari*. Şam: Mektebetu Daru's-Selam, 2000.
- El-Cezeri, İbnu'l-Esir. *Câmiu'l-Usûl*. Terc. Kemal Sandıkçı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.
- Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- Es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebu Bekir. *Tedribu'r-ravi fi şerhi Takrîbi'n-Nevevi*. Thk. Abdulvehhab Abdullatif. Medine: Daru Tayyibe, 1972.
- Eş-Şâmi, Sâlih Ahmed. *Câmiu'l-Usûli't-Tis'a mine's-Sünneti'l-Mutahhara*. Nşr. Yusuf Özbek. 14:9. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2017.
- Fayda, Mustafa. *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*. İstanbul: M.Ü İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2016.
- Hâkim en-Nisaburi, Ebu Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed. *El-Müstedrek ala's-Sahihayn*. Beyrut: Daru'l İbn Hazm, 2007.
- Heysemi, Nureddin. *Mecmau'z-Zevâid ve-Menbau'l-Fevâid*. Trc. Adem Yerinde. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2007.

-
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kasım Ali b. Hasan. *Tarihu medineti Dimaşk*. Nşr. Muhibbuddin Ebu Saîd Ömer b. Garame el-Amravî. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1995-1998.
  - İbn A'sem, Ebu Muhammed el-Kûfî. *Kitâbu'l-Futûh*. Beyrut: Dâru'l-Evda', 1991.
  - İbn Hazm. *Cevamiu's-Sîre*. Trc. Salih Arı. İstanbul: Çıra Yayın Grubu, 2004.
  - İbn Kesir, İsmail b. Ömer. *El-Bidâye ve'n-nihâye*. Lübnan: Beytu'l-Efkari'd-Devliyye, 2004.
  - İbn Sa'd, Muhammed. *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr*. Trc. Adnan Demircan. İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.
  - İbnu'l-Esir. *El-Kâmil fi't-Tarih Tercümesi*. Trc. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Bahar Yayınları, 1991.
  - İlahi Bahş, Hâdim Hüseyin. *El-Kur'aniyyûn ve Şübühâtühum havle's-sünne*. Taif: 2000.
  - Kandehlevi, Yusuf. *Hayâtu's-Sahâbe*. İstanbul: Akçağ Yayınları, 1997.
  - Koçyiğit, Talat. *Hadis Tarihi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
  - Köksal, Asım. *İslam Tarihi*. İstanbul: Şamil Yayınları, 1987.
  - Kutub, Seyyid. *Fi Zilâl-il Kur'an*. Trc. Emin Saraç, Bekir Karlığa, Hakkı Şengüler. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1971.
  - Nevevî. *el-Minhac*. Bağdad: Mektebetu'l Musenna, 2010.
  - Okiç, Tayyib. *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*. İstanbul: Atlas Akademi, 2017.
  - Uraler, Aynur. *Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*. İzmir: Işık Yayınları, 2004.
  - Vakıdî, *Kitabu'l-Meğazi*, Beyrut 1984.
  - Yeniçel, Necati – Kayapınar, Hüseyin. *Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi*. İstanbul: Şamil Yayınlar, 2000.
  - Zebîdî, Abdi'l-Lâtifi'z. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*. Trc. Ahmet Naîm. Ankara:Başbakanlık Basımevi, 1979.
  - Wdr. “Streitfall: Hat Mohammed gelebt?“. Erişim: 4 Mart 2019.
<https://www1.wdr.de/dossiers/religion/islam/islamtheologenausbildung116.html>